

Tomaž Klemenc

NEFORMALNO UČENJE OSEB Z NEZGODNO PRIDOBLJENO MOŽGANSKO POŠKODBO

Ko ti prometna nesreča spremeni življenje

POVZETEK

Avtor na podlagi svoje izkušnje učenja in izobraževanja po nezgodno pridobljeni možganski poškodbi opisuje značilnosti izobraževalne prakse. Posledice poškodbe možganov zelo spremenijo življenje poškodovanega in njegovih najbližjih. Po možganski poškodbi se morajo ljudje znova naučiti različnih veščin. Proces učenja je povezan z delovno in govorno terapijo, fizioterapijo ter psihoterapijo. Učenje in izobraževanje, ki spodbujata razvoj novega znanja, veščin, identitete, je treba prilagoditi posamezniku, kajti vsaka poškodba se kaže na drugačen način. V drugem delu so prikazane nekatere možnosti za neformalno izobraževanje v različnih organizacijah.

Ključne besede: *učenje, možganska poškodba, izkustveno učenje, neformalno izobraževanje*

INFORMAL LEARNING AND PEOPLE WITH ACCIDENT-RELATED BRAIN INJURIES: WHEN A TRAFFIC ACCIDENT CHANGES YOUR LIFE – ABSTRACT

The author describes the characteristics of educational practices through his experiences of learning and education following a brain injury. The consequences of brain injury drastically change the life of the patient and his family. After a brain injury, people need to re-learn various skills. The process of learning is linked to occupational therapy, speech therapy, physiotherapy, and psychotherapy. Learning and education, which promote the development of new knowledge, skills, and identity, have to be adjusted individually, as each injury is reflected in a different way. The second part of the article demonstrates some of the possibilities for informal education in different organisations.

Keywords: *learning, brain injury, experiential learning, informal education*

UVOD

Učenje in izobraževanje sta skozi zgodovino prevzemali različne oblike in razvili so se raznovrstni načini podajanja znanja ter spodbujanja učenja. Idejo permanentnega, torej trajnostnega in trajnega izobraževanja, je Komensky širil že v 17. stoletju (povzeto po Kokot Žanič, 2010, str. 14).

Izobraževalni programi so bili (v preteklosti) večinoma namenjeni zadovoljevanju potreb po znanju na delovnem mestu ali za delovanje v družbi. Zelo malo izobraževanja je bilo namenjenega odraslim, ki so doživeli poškodbo, nesrečo ali pa so imeli posebne potrebe (gluhi, slepi ...). V sodobnosti pa se vedno bolj uveljavlja zavedanje, kako pomembno je, da imajo vsi ljudje možnost za izobraževanje, ne glede na njihove značilnosti, zato se oblikujejo izobraževalni programi tudi za posebne ciljne skupine. Opazimo lahko, da se razvijajo posebni projekti, ki naj omogočijo dostop do umetnosti in učenje o umetnosti za specifične ciljne skupine. Tak primer je projekt Sodelujem (glej www.so-delujem.com), ki omogoča dostopnost likovnih umetnin za slepe.

V tem članku bi rad spregovoril o neformalnem učenju oseb z nezgodno pridobljeno možgansko poškodbo, kajti delež preživetja teh oseb se je v prejšnjem stoletju zaradi velikega napredka v medicini zelo povečal. Menim, da je treba – ne glede na število preživelih oseb z nezgodno pridobljeno možgansko poškodbo – tudi zanje ustrezno prilagoditi učenje in izobraževanje, ki spodbujata razvoj novega vedenja, veščin, zadovoljstva. Posledice poškodbe možganov zelo spremenijo življenje poškodovanega in njegovih najbližjih. Posledice se kažejo na telesnem, čustvenem, vedenjskem področju (prim. Trdan, 2010).

NEZGODNA MOŽGANSKA POŠKODBA IN UČENJE

Kadar je v javnosti govor o osebah z nezgodno pridobljeno možgansko poškodbo, še posebej v povezavi z institucionalnim varstvom, se (pre)pogosto zgodi, da v en koš mečemo/mečejo osebe, ki so pridobile možganske poškodbe, ki so posledice prometnih ali delovnih nesreč, padcev ipd., ter osebe, ki trpijo za okvarami možganov, ki so posledica pretrgane žile, bolezni, vnetja ipd. Pogosto se tudi dogaja, da se v nemedicinskih strokah izpusti beseda »nezgodno«. Hkrati se moramo zavedati, da se vsaka poškodba kaže nekoliko drugače, saj je to odvisno od tega, kako je nastala, in od osebe same v najširšem pomenu. V večini primerov se pojavljajo različne kombinacije posledic, npr. posledice kognitivnega spektra, dvojne slike, zmedenost, težave pri načrtovanju in organizaciji ter spremljajoče poškodbe perifernega živčevja, ki jih lahko utrpimo kadarkoli.

Od 20. stoletja dalje vse večji pomen pridobiva neformalno izobraževanje/učenje, ki je za osebe z nezgodno možgansko poškodbo velikokrat lažje, ker je bolj prilagodljivo, navkljub temu, da v formalnih oblikah izobraževanja obstajajo nekateri vzvodi za pomoč tem osebam. Moja izkušnja je, da se za tako osebo polje neformalnega učenja poveča v trenutku, ko pridobi tovrstno poškodbo, saj se mora ponovno naučiti gibanja (funkcije), sporazumevanja, sprejemanja svojega novega stanja, vključevanja v socialno življenje in

promet. To učenje postane človekovo primarno učenje, zajame vse segmente življenja in utegne biti naporno in dolgotrajno, zato je pomembno, da imamo organizirane različne programe. Govorimo torej o dveh vrstah programov. Eni so ljudem po poškodbi v pomoč pri učenju vsakdanjih veščin in so tesno prepleteni s terapijo (fizioterapijo, delovno terapijo, govorno terapijo ...). Drugi programi neformalnega izobraževanja pa omogočajo razvoj novega znanja (npr. učenje jezika, učenje računalništva, učenje ročnih spretnosti). Obstaja mnogo oblik in tem neformalnega učenja, v katere se lahko vključijo poškodovanci, vendar morajo pogosto sami oceniti, kako, če sploh, se lahko vključijo, ter ob tem seveda upoštevati fizične in psihične zmožnosti.

Čeprav za nekatera izobraževanja oseba ne izpolnjuje vseh pogojev in se zato ne more vključiti vanje, je nadvse pomembno, da ostane motivirana in da jo spodbujamo k ohranjanju zmožnosti tudi skozi druga neformalna izobraževanja. Na tem mestu bi omenil Center Korak, kjer za to skrbijo kontinuirano, med drugim s študijskimi krožki, ki jih pripravljajo v sodelovanju z Andragoškim centrom Slovenije. Poudariti je treba tudi pogostejše obnavljanje pridobljenega znanja ne glede na čas pridobitve. Prej omenjeni študijski krožki so lahko ena izmed odličnih možnosti neformalnega učenja, saj si udeleženci sami določijo količino snovi ter tempo njenega podajanja in osvajanja. Če te aktivnosti potekajo zunaj zavodov, kjer se prvenstveno ukvarjajo z osebami s tovrstnimi poškodbami, je dobro, da voditelj ve, da so med udeleženci tudi takšne osebe. Tako lahko poskrbi, da bodo lažje sledile in se v skupini dobro počutile. Za katerokoli izobraževanje velja, da mora mentor poznati značilnosti udeležencev v študijskih skupinah. Ko pa je v skupini oseba s posebnimi potrebami ali s poškodbami, je treba pri učenju to še toliko bolj upoštevati.

Nadaljnje možnosti neformalnega izobraževanja so tečaji tujih jezikov, saj s tem poškodovanci ohranjajo in krepijo vse miselne funkcije; podobno so pomembni plesni tečaji, ki ohranjajo miselne in fizične funkcije. Na voljo so raznorazni projekti, ki zahtevajo različne veščine, kot so računalniška pismenost, ročne spretnosti itd. V Centru Korak pokrivajo področje s študijskimi krožki, z raznimi obravnavami, tabori in dogodki, ki se vrstijo skozi vse leto. Več o tem lahko preberete na njihovi spletni strani www.center-korak.si. Tam izveste, da se ukvarjajo s storitvami vodenja, varstva in zaposlitve pod posebnimi pogoji. To pomeni, da za uporabnike organizirajo varstvo med 6. in 14. uro, vmes pa potekajo razne delavnice, kot so izdelovanje glinenih izdelkov (vrtne lučke, glineni (dekorativni) lončki in posoda, glinena zapestnica ipd.), izdelovanje steklenih izdelkov, lesenih izdelkov, za praznike pa iz recikliranega časopisnega papirja pripravijo voščilnice z ustrežno motiviko. V okviru delavnic potekajo še glasbene urice, že omenjeni študijski krožki, plavanje ... Tu so še fizioterapevtske obravnave, obravnave z delovnim terapevtom, psihologom, socialnim delavcem in socialnim pedagogom. V sorodnem zavodu Naprej pa imajo tudi možnost psihiatrične obravnave (<http://www.zavodnaprej.si/silverstripe/kaj-delamo/new-contentpage-4/>). Obe ustanovi z veseljem sprejemata prostovoljce, kajti tudi ti prinesejo svežino v zavod in uporabnikom nove lepe izkušnje.

Takšni centri/zavodi ponujajo pomoč in nego osebami, ki so najbolj prizadete zaradi poškodb možganov. Sodobna družba želi čim več oseb z nezgodnimi poškodbami možganov

vključiti v delovno okolje, kar povečuje njihovo samozavest in izboljšuje samopodobo. S tem jim sporoča, da so zaželeni kljub njihovim omejitvam. Seveda ne morejo delati na delovnem mestu, ki zahteva zelo dobro fizično ali psihično pripravljenost, a vendar je tudi zanje dobro organizirati različna izobraževanja, saj so tako lahko učinkovitejši pri delu. Izobraževanje potrebujejo tudi sodelavci in ljudje, ki so okrog teh oseb, da bi bili ozaveščeni, kako pristopati k takšnim osebam. Teh oseb ne smejo pomilovati, vendar na drugi strani ne smejo od njih zahtevati preveč, saj jim lahko to tudi dolgoročno škoduje. Škoda se pri njih pokaže hitreje in močneje kot pri zdravih ljudeh.

IZKUŠNJA

Tudi sam sem bil leto in pol vključen v Center Korak, saj sem v prometni nesreči kot kolesar utrpel dokaj hude poškodbe glave, zlom 7. vratnega vretenca, zlom desne nadlahtnice, okvaro brahialnega pleteža v desni roki in zlom levega gležnja ter hematoma na predelu čelnega in temenskega režnja. Izkušnja invalidskega vozička in (skoraj) popolne odvisnosti od drugih mi je spremenilo mišljenje o tem področju življenja. Že med rehabilitacijo v URI Soča sem se poskušal vključevati v promet, to je bila zanimiva izkušnja informalnega učenja, ki se je postopno nadgrajevala. Naprej sem se v promet vključeval kot oseba na invalidskem vozičku, ob tem pa spoznal, kako neprilagojena je lahko cestna infrastruktura za takšne osebe, posebej pozimi, ko pade sneg in ga večinoma spluzijo na pločnike. Nekateri avtomobilisti sicer počakajo, če vidijo takšno osebo, a mnogi ne. Nato sem se v promet vključeval kot pešec s podpazdušnimi berglami. V tem primeru mi ni ustavil noben voznik na nesemaforiziranem prehodu za pešce. Ne le da sem se moral naučiti veččin vožnje z vozičkom in hoje z berglami, spoznal sem, kakšni so ljudje v odnosu do človeka, ki potrebuje drugačno pozornost, recimo le to, da voznik počaka. Zelo žalostno je bilo spoznanje, kako nizka je vozniška kultura. Tudi tu (pri ozaveščanju voznikov) bi se dalo z neformalnim izobraževanjem narediti marsikaj, hkrati pa se bojim, da so vozniki z večletno prakso že ujeli v kalup netolerance do takšnih oseb.

Če strnem svoje izkušnje z različnimi vrstami učenja, mi je neformalno učenje v Centru Korak, torej vse delavnice, študijski krožki in obravnave, zelo pomagalo, tako pri sprejemanju »novega« sebe kot pri krepitvi pomnjenja in še bi lahko našteval. Sprejeti novega sebe pomeni oblikovati novega sebe. V ta proces je vključeno učenje, ki zajame razum, čustva, telo. Izkusveno znanje, ki nastaja prek spreminjanja telesa in spreminjanja telesne identitete, je drugačno od razumsko pridobljenega znanja.

Sam sem se v Centru Korak udeleževal fizioterapevtskih, psiholoških in socialno-pedagoških obravnav ter obravnav delovne terapije. Pri fizioterapiji in delovni terapiji je bil poudarek na razgibavanju in usmerjenem aktivnem delovanju poškodovanih udov, pri psihološki obravnavi je bil poudarek na ugotovitvi obstoječega psihičnega stanja in doživljanja ter na pomoči pri premagovanju trenutnih stisk in sprejemanju prometne nesreče. Pri socialno-pedagoški obravnavi pa je bil glavni poudarek na pomoči pri resocializaciji in oblikovanju pravilnega odzivanja. Ker pa sem kmalu, pol leta po vključitvi v Center

Korak, začel tudi maturitetno izobraževanje z namenom narediti peti predmet, to je angleščino, ki je potreben za nadaljnji študij, je bilo veliko psiholoških in socialno-pedagoških obravnav namenjenih dodatnemu ponavljanju te snovi. Drugače pa sem sodeloval še na glasbenih delavnicah, na katerih smo prepevali ob spremljavi glasbil – sam sem igral kitaro – ali ob spremljavi karaok na računalniku. Sodeloval sem tudi pri krožku angleščine, kjer je vsa komunikacija potekala v angleščini, saj so krožek vodili prostovoljci društva Sonce v srcu. Sodeloval sem tudi v študijskih krožkih, ki so jih pripravili v tistem času. Občasno pa sem pomagal pri trganju papirja za voščilnice, brušenju lesa in oblikovanju gline. Vsekakor lahko rečem, da mi je Center Korak s temi delavnicami, obravnavami in učenjem angleščine odločilno pomagal pri mojem celostnem napredku.

Kot sem omenil, je treba takemu posamezniku pomagati pri resocializaciji, kajti te osebe, seveda ne vse, večina pa, zaradi poškodb postanejo bolj agresivne in eksplozivne, tako da jim je treba pomagati, da se naučijo obvladovati samega sebe. Nekateri pa čutijo posledice ravno v nasprotno smer, postanejo bolj sramežljivi in zaprti vase. Te ljudi je treba opogumljati in jim pokazati, da je mogoče kljub vsem oviram, s katerimi se bodo srečali, lepo delovati v družbi.

Moja izkušnja z učenjem po poškodbi je izkušnja mladega človeka. Predvidevam, da je učenje ob sprejemanju bolezni in omejitev po poškodbah za starejše ljudi še težje. Tudi zanje je pomembno, da se nenehno učijo, saj le tako lahko ohranjajo svojo mentalno kondicijo. Tu pridejo v poštev razne družabne igre, kvizi, rebusi, uganke, križanke in tudi učenje novih veščin, osvajanje novega znanja. Pri starejših je pomembno tudi ozaveščanje o nevarnosti padcev.

Po tej izkušnji menim, da bi morale biti institucije bolj prijazne do pacientov in uporabnikov njihovih storitev, kajti le tako bodo pacienti najboljše okrevali. Človek s takimi poškodbami mora čutiti, da je spoštovan in sprejet v vseh svojih potrebah. Sprejetost, ki se kaže tudi skozi prijaznosti, mu zagotavlja občutek, da je posameznik z odnosi – torej oseba. Pomembno je, da institucije posamezniku ne jemljejo dostojanstva. V vseh fazah rehabilitacije je nujna tudi čustvena opora ob različnih stiskah.

SKLEPNE MISLI

Ustanov, ki bi bile namenjene osebam s tovrstnimi poškodbami, je razmeroma malo in zaradi tega se te osebe odločajo tudi za sorodne zavode, kot so varstveno-delovni centri, društva, kot sta Ozara in Šent, čeprav slednja dva ne ponujata celovitih programov za osebe z nezgodno pridobljeno možgansko poškodbo. Pokrivata namreč drug spekter težav, ki se pri osebah z nezgodno pridobljeno možgansko poškodbo tudi lahko pojavljajo, niso pa to vse njihove težave.

Učenje je pri osebah z nezgodno možgansko poškodbo še pomembnejše kot pri drugih ljudeh, ki jih označujemo za zdrave. Ob tem so pomembni tudi način izvajanja učenja/izobraževanja, vključevanje oseb v neformalno učenje in ustrezna motivacija. Menim, da

bo treba še veliko narediti pri izobraževanju oziroma ozaveščanju preostale populacije o razsežnostih posledic nezgodno pridobljenih možganskih poškodb, kajti to področje je vse preveč nepoznano. Potrebovali bi tudi več izobraževanja, ki bi vplivalo na vzroke, ki vodijo v tovrstne poškodbe, torej izobraževanje za zviševanje prometne kulture.

LITERATURA

Center KORAK za osebe s pridobljeno možgansko poškodbo (b. d.). Pridobljeno s <http://www.center-korak.si/domov2/>.

Kokot Žanič, K. (2010). *Vseživljenjsko učenje kot (didaktično-metodični) koncept tretjega tisočletja (Diplomsko delo)*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Naprej, center za osebe s pridobljeno možgansko poškodbo (b. d.). Pridobljeno s <http://www.zavodnaprej.si/silverstripe/kaj-delamo/new-contentpage-4/>.

Sodelujem (b. d.). Pridobljeno z www.so-delujem.com/iniciativa-sodelujem

Trdan, V. (2010). Pomoč osebam s poškodbo glave in njihovim družinam. *Bogoslovni vestnik*, 70(2), 239–250.